

6. Чепис О.І. до питання самозахисту цивільних прав та законних інтересів. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8806/1/%D0%A7%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%81.pdf>

7. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

УДК 340.12:93/94

Вершигора Н.А.

*студентка історичного факультету
Уманського державного педагогічного університету П. Тичини,
м. Умань, Україна.*

Науковий керівник: Бержанір А.Л., к.соц.н., доцент

АНАРХІСТСЬКИЙ РУХ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ ст.

Без аналізу та врахування досвіду формування провідних суспільно-політичних рухів, їхньої діяльності неможлива розбудова ефективного механізму взаємовідносин державного апарату та суспільства. Анархізм буде залишатися суб'єктом суспільно-політичного життя, зберігатиме свою актуальність доти, допоки існуватиме державна модель організації суспільства. Дослідження історії анархізму дозволяє краще усвідомити можливі альтернативні шляхи будівництва суспільства, ступінь життєздатності та впливу його ідей на перспективи анархістського руху.

Термін «анархізм», що походить від грец. «безвладдя», із середини ХІХ ст. позначався як ідейна течія, у якій головною причиною соціальної нерівності, несправедливості, експлуатації людини людиною вважалася держава – незалежно від її типу та форми правління. До прихильників анархізму зараховували себе різні європейські мислителі, такі як П. Прудон, М. Штірнер та ін. Однак найбільшими теоретиками анархізму і його безумовними лідерами стали російські мислителі М. А. Бакунін і П. А. Кропоткін [1, с. 144].

У висвітленні анархістського руху в Росії й Україні в історичній науці ствердилися два підходи:

1) з позиції більшовицької критики анархізму, що прослідковується в працях радянських вчених;

2) з позиції критики анархізму, заснованої на працях самих теоретиків бездержав'я та їх апологетів, що притаманно для істориків-сучасників [2].

Детальне ознайомлення з історіографією з теми показало, що хоча історія анархізму й має значний масив публікацій, але вивчалася вона поверхово й епізодично. На її дослідження впливали політичні примхи та заборони, що не давало можливості зробити загальні висновки, виробити чітку оцінку ролі та місця анархізму в історії України.

В українському списку наукових праць з анархізму переважає, природньо, «махновський» аспект. Однією з перших у ньому можна поставити брошуру комуністичного діяча Д. Лебедя. Тоді ж, у 20-х роках ХХ ст. про анархічний рух в Україні писали соратники Н. Махна – П. Аршинов, В. Білаш [3, с. 54].

За останні чверть століття українська історіографія анархізму поповнилась понад сотнею різнопланових праць. Дослідження завершилися захистом докторських дисертацій (В. Верстока, В. Волконського), кількох кандидатських робіт, десятками статей. Серед науково-популярних видань привертає увагу оригінальний стиль книжки В. Савченка. Ґрунтовно викладено історію анархізму в Україні на межі ХІХ–ХХ ст. у монографії В. Лебеденка. Водночас, значна джерельна база дає змогу здійснити аналіз процесу еволюції анархізму, залучаючи методологію сучасних наукових досліджень, дати власну інтерпретацію історичних процесів [3, с. 56].

В Україні діяло багато анархістських гуртків, до яких входили переважно євреї, поляки та представники інших нацменшин, що прагнули позбавитися гніту царизму. На початку ХХ ст. анархістські гуртки діяли майже у 50 містах і селах України.

Угрупування анархістів підтримували зв'язок, обмінювалися кадрами та інформацією, допомагали грошима, літературою, зброєю, проводили спільні «прямі дії». Функції керівних центрів належали федераціям «Хліб і воля», «Земля і воля», «Чорний прапор», з 1918 р. – «Набат» та ін. Організаційні форми руху були різноманітними – від федерацій із центральними структурами до тимчасових «груп підтримки» [4, с. 97].

В історичній науці утвердилася хибна думка про заперечення анархістами політичної боротьби, але вони вороже ставилися лише до парламентської боротьби, змагання за владні повноваження. Щодо політичної ж боротьби взагалі (як боротьби за маси), то анархісти використовували її різноманітні методи, намагаючись взяти на себе роль «вождів мас». Рушійною силою глобальних змін анархісти вважали

робітників, що відобразилося на соціальному складі груп, «спеціалізації» гуртків, адресності пропаганди, агітації та вирішальних цілях руху [5, с. 44].

Терор не був самоціллю анархістів, він здійснювався для пропаганди, фіксації своєї присутності на політичній арені, з метою активізації протестного руху, паралічу влади, хаосу в державі, для успіху здирництва. Протягом усього періоду існування руху домінували три течії анархізму: анархізм-комунізм, анархізм-синдикалізм, анархізм-індивідуалізм. Міжреволюційна епоха (1907–1916 рр.) не стала для анархістів «втраченим часом», як стверджує більшість істориків. Учасники руху активно діяли в десятках міст серед робітників і селян, у середовищі моряків торговельного флоту Чорноморсько-Азовського басейну тощо [6, с. 111].

На початку 1918 р. анархістський рух досяг свого піку. У часи жовтневого перевороту анархісти ввійшли до «лівого блоку» з більшовиками, які взяли курс на повалення УНР.

Повстанство впродовж 1918–1921 років на Півдні України під керівництвом Н. Махна ставило за мету боротьбу за анархістське суспільство. Історія махновщини бере початок із літа 1917 р., коли анархісти Гуляйполя почали так званий «анархістський експеримент». Воєнні змагання штовхали махновців до вибору між диктаторськими режимами. Більшовицька влада змогла тимчасово залучати анархістів до гібридної війни проти Української держави, але навесні 1919 р. анархісти й махновці почали різко критикувати «комісародержавність» [7].

Після перемоги над білогвардійцями у вересні – жовтні 1919 р. махновці змогли опанувати величезний терен Півдня України. У 1920 р. рух намагався продовжити будівництво «вільного району». Союз РПАУ(м) та РСЧА (жовтень – листопад 1920 р.) був необхідний анархістам та махновцям для легалізації анархістських структур та їхньої пропаганди, відтворення «вільного району». Але анархісти не змогли використати можливості цього союзу з причини його швидкоплинності. Наприкінці 1920 р. – навесні 1921 р. махновці продовжували боротьбу, не зважаючи на страх репресій чи безвихідь. Махновщину було ліквідовано не тільки військово-каральними діями влади, але й унаслідок переходу до НЕПу та Голодомору, який позбавив повстанців економічної бази.

Махновське підпілля продовжувало діяти в УСРР і після еміграції Н. Махна. Цей етап вимагав від його учасників пошуку нових форм боротьби. Упродовж 1923–1926 рр. з'явився феномен анархістського

«ренесансу», а розгром соціалістичних партій штовхнув опозиціонерів до радикальних груп. У середині 1920-х рр. було зафіксовано ознаки популярності анархізму в молодіжному середовищі. Каральні органи підхопили цю тенденцію й доклали всіх зусиль, щоб локалізувати та знекровити підпілля [8, с. 211].

Протягом 1927–1929 рр. стався занепад анархістських груп, переформатування їх в об'єднання однодумців. Криза в анархістському русі була пов'язана з тим, що він користувався старими ідеологічними догмами, поставив себе поза політичними союзами. В еміграції з 1927 року загострилася боротьба анархістських угруповань, гроші від анархістів Заходу перестали надходити з початком світової економічної кризи 1929 р. та й в керівних органах анархістів виявилися гострі ідейні суперечності.

Таким чином, в Україні у першій третині ХХ ст. були сформовані теоретичні підвалини для поширення доктрини анархізму як політичної течії. Зі створенням сприятливих політичних, економічних та соціальних передумов розпочалася активна боротьба окремих політичних сил за впровадження анархістських ідей у практику державотворення на теренах нашої країни.

Список використаних джерел

1. Горев Б. И. Анархизм в России (от Бакунина до Махно) / Б. И. Горев. – М.: Молодая гвардия, 1930. – 211 с.
2. Горак В. Махновська держава та «анархіст» Махно. Нетрадиційний погляд на реальні справи борців за перемогу «безвладної» революції [Електронний ресурс] / В. Горак // Газета «День». – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/mahnovska-derzhava-ta-anarhist-mahn>.
3. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 2001. – 728 с.
4. Кропоткин П. А. Записки революционера / П. А. Кропоткин. – М.: Московский рабочий, 1988. – 544 с.
5. Лебеденко О. Анархісти в Україні у другій половині ХІХ ст. / О. Лебеденко, М. Швенько // Історія України. – 2001. – № 21–24. – С. 1–3.
6. Каппелер А. Мала історія України / А. Каппелер [пер з нім.]. – К.: «К.І.С.», 2007. – 264 с.
7. Шкірчак С. І. Ідеологія анархізму в політичній думці України: В пошуках ідей для формування громадянського суспільства

[Електронний ресурс] / С. І. Шкірчак // Історична правда. – Режим доступу : <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/74355>.

8. Marshall P. Demanding the impossible: a history of anarchism / P. Marshall. – London: Harper Perennial, 2008. – 818 p.

УДК 340.13(043.2)

Грицай Д.І.

*студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна.
Науковий керівник: Гудима Д.А., к.ю.н., доцент*

«РОЗУМНІ РОБОТИ»:

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Вчені з усього світу прагнуть розробляти «розумних», наділених «свідомістю» роботів. Автоматичні пристрої вже набувають громадянство та потенційну індивідуальність [1]. Відкритим залишається питання про те, чи повинні вони мати якісь права. Роботи, які зможуть розпізнавати об'єкти, сприймати й аналізувати інформацію, ухвалювати рішення та навчатися, ймовірно, зможуть усвідомити власне «Я», спровокувавши нові юридичні й етичні проблеми. Експеримент з виявлення у роботів задатків самосвідомості, який проводився у політехнічному інституті Ренсслера (США), дав позитивний результат [2]. А підсилення цих задатків, так би мовити, здатністю до самовідтворення може призвести до непрогнозованих наслідків (роботи, які вміють збирати з деталей собі подібних вже були апробовані британськими вченими [3]).

Люди визначають певні загальнообов'язкові правила поведінки, встановлюють межі власних прав і свобод задля регулювання відносин між собою, забезпечуючи, наскільки це можливо, мирне співіснування всіх членів суспільства. А якщо припустити, що у цьому соціумі з'являться нові види «осіб»? Чи будуть урегульовані відносини і з ними? Якщо так, то як саме? І наскільки ефективним буде таке регулювання юридичними засобами?

Одна з проблем полягає в тому, що людство досі не може точно окреслити межі того, що воно позначає терміном «штучний інтелект»